

تحلیل رابطه بین سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی روستاییان استان خوزستان با تأکید بر نقش میانجی گردشگری

امیر نعیمی^{۱*}، روح اله رضائی^۲، سیده کوثر موسی پور^۳

۱. استادیار گروه ترویج، ارتباطات و توسعه روستایی، دانشگاه زنجان، زنجان، ایران
۲. دانشیار گروه ترویج، ارتباطات و توسعه روستایی، دانشگاه زنجان، زنجان، ایران
۳. کارشناسی ارشد گروه ترویج، ارتباطات و توسعه روستایی، دانشگاه زنجان، زنجان، ایران

(تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۰۶/۰۱؛ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۷/۱۰/۳۰)

چکیده

هدف کلی پژوهش حاضر تحلیل رابطه بین سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی روستاییان استان خوزستان با تأکید بر نقش میانجی پایداری محیط زیستی گردشگری بود. روش این تحقیق، توصیفی و پیمایشی، و جامعه آماری تحقیق، سرپرستان خانوارهای روستایی بخش مرکزی شهرستان‌های باغملک و ایذه استان خوزستان بودند (N=۴۸۴). حجم نمونه براساس جدول بارتلت و همکاران، ۲۱۸ نفر تعیین شد. برای مطالعه افراد نمونه روش نمونه‌گیری طبقه‌ای تناسبی به کار گرفته شد. ابزار تحقیق، پرسشنامه بود. روایی ظاهری و محتوایی پرسشنامه با استفاده از نظرات جمعی از متخصصان ترویج و آموزش کشاورزی و توسعه روستایی بررسی و تأیید شد. همچنین، مقادیر محاسبه شده آلفای کرونباخ، روایی میانگین واریانس استخراج شده (AVE)، و پایایی ترکیبی (CR) برای قسمت‌های مختلف پرسشنامه در حد قابل قبولی محاسبه شد. نتایج تحلیل مسیر با نرم‌افزار PLS نشان داد بین سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی روستاییان رابطه مثبت و معناداری وجود دارد. همچنین، نتایج بررسی اثر میانجی پایداری محیط زیستی گردشگری بر رابطه سرمایه اجتماعی و پایداری محیط زیستی گردشگری نشان داد رابطه مثبت و معناداری بین سرمایه اجتماعی و پایداری محیط زیستی گردشگری و همچنین، رابطه بین پایداری محیط زیستی گردشگری و کیفیت زندگی روستاییان وجود دارد. بنابراین، به‌عنوان یافته اصلی پژوهش حاضر، می‌توان نتیجه گرفت پایداری محیط زیستی گردشگری اثر میانجی بر رابطه بین سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی روستاییان مورد مطالعه دارد.

کلیدواژگان

پایداری محیط زیست گردشگری، سرمایه اجتماعی، کیفیت زندگی.

* نویسنده مسئول، رایانامه: a.naeimi@znu.ac.ir

مقدمه

کیفیت زندگی مفهومی است که وضعیت زندگی بشری را تعریف می‌کند. با توجه به اینکه این وضعیت با چند عامل و ویژگی انعکاس‌دانی است، معمولاً کیفیت زندگی مترادف با رفاه، امکانات، رضایت زندگی، شکوفایی، تحقق نیازها، قدرت زندگی، توسعه قابلیت‌ها، فقر، فقر انسانی، استانداردهای زندگی و توسعه به‌کار می‌رود (رضوانی و همکاران، ۱۳۹۱ ب). کیفیت زندگی مفهومی چندسطحی و سیال بوده که بیان‌کننده شادی و بهزیستی افراد است. کیفیت زندگی این مفهوم را بیان می‌کند چگونه یک فرد جنبه‌های مختلف زندگی‌اش را ارزیابی می‌کند. این ارزیابی شامل واکنش‌های عاطفی فرد به رخدادهای زندگی، گرایش، احساس کامل بودن زندگی و خرسندی از آن و رضایت از شغل و روابط شخصی است (Theofilou, 2013). معنای اصطلاح کیفیت زندگی به‌طور کلی برای اشاره به شرایط محیطی که مردم در آن زندگی می‌کنند (آلودگی آب و هوا، مسکن فقرا) و برخی شاخصه‌ها از قبیل سلامت یا دستیابی به امکانات آموزشی به کار می‌رود (شاهرخی ساردو و همکاران، ۱۳۹۴؛ Pacione, 2003). از سوی دیگر، با توجه به اینکه سهم کشاورزی در اشتغال و درآمدزایی روستاییان رو به کاهش است، گسترش کارکردهای جدید در نواحی روستایی می‌تواند موجب تجدید حیات اقتصادی روستاها و رونق اقتصادی این نواحی شود (رضوانی و همکاران، ۱۳۹۱ الف؛ غزانی و همکاران، ۱۳۹۵). از جمله فعالیت‌های غیرکشاورزی برای پرکردن خلأ درآمدی کشاورزان، توجه به گردشگری روستایی با تمرکز بر نقش سرمایه‌های اجتماعی در روستاها است (غزانی و همکاران، ۱۳۹۵). تقویت سرمایه اجتماعی در محیط روستا باعث مشارکت و ارتباط روستاییان با یکدیگر و گردشگران می‌شود و این امر خود، نقشی مهم در بهبود کیفیت زندگی و توسعه روستایی دارد (Abdulhakim et al., 2010). امروزه، یکی از راهبردهای مورد تأکید بسیاری از جامعه‌شناسان و برنامه‌ریزان توسعه، توجه به نقش سرمایه اجتماعی در توسعه پایدار روستایی است. اصولاً شاخص‌های سرمایه اجتماعی را می‌توان به مثابه ابزاری برای اجرای پروژه‌های دولتی در روستاها، و مشارکت و دخالت‌دادن بخش‌های محروم روستایی در نهادها و نظام حاکم بر زندگی آن‌ها در نظر گرفت. مادامی که چنین

رهیافت‌هایی بتواند در برخی کشورها برای فعالیت‌های در سطح محلی و منطقه‌ای انگیزه ایجاد کنند، خواهند توانست در طراحی و اجرای برنامه‌ها و سیاست‌های توسعه روستایی به کار گرفته شوند (رومیانی و همکاران، ۱۳۹۴). بقا و تداوم جوامع انسانی به کنش‌ها و روابط اعضای آن‌ها بستگی دارد. سطح ارتباط در یک جامعه بیان‌کننده پیوستگی، انسجام و همدلی میان اعضای آن جامعه است. در واقع، مشارکت اعضای یک جامعه نقشی مهم در تشویق توسعه گردشگری و پایداری آن در یک ناحیه دارد. در این زمینه سرمایه اجتماعی یکی از مهم‌ترین متغیرهای پشتیبانی‌کننده مشارکت اجتماعی در اکثر فعالیت‌ها به شمار می‌رود (ابراهیم‌پور و همکاران، ۱۳۹۶؛ Macbeth et al., 2004). عینالی و همکاران (۱۳۹۲) معتقدند سرمایه اجتماعی در زمینه گردشگری با سهم شدن در تصمیم‌گیری، روشی برای ارتقای پایداری، تعادل اقتصادی و اجتماعی، برنامه‌ریزی همه‌جانبه مقاصد گردشگری، اطمینان از داشتن درکی روشن از مکان، ارزیابی سریع و مؤثر از موقعیت‌های پیچیده، توسعه ارزش‌های عمومی و ضمانت توزیع برابر منابع است (ابراهیم‌پور و همکاران، ۱۳۹۶). یکی از فعالیت‌هایی که در سال‌های اخیر بیشتر مورد توجه قرار گرفته است، توجه به مقوله گردشگری پایدار روستایی است که به لحاظ پایداری از ابعاد محیط زیستی، اجتماعی و اقتصادی برخوردار است و مشارکت، انسجام و اعتماد اجتماعی می‌تواند در روند توسعه آن تأثیری بسزا داشته باشد. امروزه، گردشگری یکی از کارآمدترین محرک‌های رشد اقتصادی برای کشورهایی است که به دلیل تک‌محصولی بودن یا محدود بودن منابع انرژی، اقتصادی بی‌تحرک و آسیب‌پذیر دارند (جلالی و همکاران، ۱۳۹۵). گردشگری در دهه‌های اخیر جایگاه ممتازی را در تولید ثروت و درآمد در اقتصاد جهانی به دست آورده است، به طوری که براساس گزارش شورای جهانی سفر و گردشگری^۱ (WTTC) در سال ۲۰۱۷ سهم کل گردشگری در تولید ناخالص داخلی (GDP) جهان ۸۳۰۰ میلیارد دلار معادل ۱۰/۴ درصد از تولید ناخالص داخلی جهان بوده است (WTTC, 2018). ایران از جمله کشورهای مستعد گردشگری در سطح جهان به شمار می‌آید که

1. World Travel & Tourism Council

در سال‌های اخیر اولویت شایان توجهی را بر توسعه منابع غیرنفتی داده و گردشگری به‌عنوان یک حوزه اقتصادی مهم برای این توسعه شناخته شده است. براساس گزارش شورای جهانی سفر و گردشگری در سال ۲۰۱۸ پیش‌بینی شده است. بخش سفر و گردشگری ایران ارزش افزوده‌ای بیش از ۱۰۸ هزار میلیارد تومان معادل ۷/۵ درصد از کل تولید ناخالص داخلی کشور (GDP) ایجاد کند که در سال ۲۰۱۷ این مقادیر به‌ترتیب، ۱۰۲ هزار میلیارد تومان و ۷/۳ درصد بوده است (WTTC, 2018). در مناطق روستایی با مشکلات اقتصادی متعددی به دلیل کاهش صنایع سنتی مواجه هستند و به همین دلیل گردشگری را به‌عنوان یک راهبرد توسعه جایگزین اتخاذ کرده‌اند (Latkova & Vogt, 2012). توسعه گردشگری آثار مختلفی دارد که به‌طور کلی، می‌توان آن‌ها را به آثار و پیامدهای اقتصادی، محیط زیستی، اجتماعی و فرهنگی تقسیم کرد که البته بسته به بافت و شرایط جامعه، می‌تواند مثبت یا منفی باشد (Cascaent, 2008). گردشگری مزایای مختلفی را برای مناطق روستایی فراهم می‌کند، جوامع محلی را احیا کرده و کیفیت زندگی ساکنین روستا را افزایش می‌دهد (Andereck & Vogt, 2000). مناطق روستایی شهرستان‌های باغملک و ایذه استان خوزستان به لحاظ برخورداری از آب و هوای مطلوب، بهشت ایران و یکی از قطب‌های گردشگری کشور است که هر ساله پذیرای تعداد زیادی از گردشگران برای بازدید از جاذبه‌های گردشگری این مناطق است. این دو شهرستان در شرق استان خوزستان و در کنار هم واقع شده‌اند، که به دلیل داشتن مناطق روستایی سرسبز و خوش آب و هوا، گردشگاهی مناسب برای گردشگران شده است (ایرنا، ۱۳۹۷). از جمله مناطق روستایی این شهرستان‌ها که جاذبه و قابلیت گردشگری دارند، می‌توان به قلعه تل، روستای مال‌آقا، رباط حضرت سلیمان، آبشارهای تنگ‌کرد، منگشت و المیر، جنگه، شمی، آبشار شیوند، کمال‌وند اشاره کرد. بنابراین، با توجه به اینکه تاکنون مطالعات داخلی و خارجی گسترده‌ای در زمینه جنبه‌های مختلف گردشگری انجام گرفته است، ولی مطالعه‌ای چه به لحاظ موضوعی و چه به لحاظ مکانی راجع با این تحقیق انجام نگرفته است که ارتباط بین سه متغیر مهم سرمایه اجتماعی، کیفیت زندگی و نقش میانجی پایداری محیط زیستی گردشگری با نرم‌افزار PLS بررسی کند. توجه به این موارد در پژوهش حاضر، بیان‌کننده جنبه نو و

بدیعی بودن تحقیق به لحاظ موضوعی است. بنابراین، پژوهش حاضر با هدف بررسی نقش میانجی بعد پایداری محیط زیستی گردشگری در رابطه سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی انجام گرفت.

مبانی نظری

سرمایه اجتماعی

بحث درباره سرمایه اجتماعی توسط لیدا هانیفان^۱ (۱۹۱۶) آغاز شد، وی بیان کرد سرمایه اجتماعی نه تنها دارایی ارزشمند برای افزایش سطح زندگی است، بلکه روشی برای افزایش سطح رفاه اجتماعی در کل جامعه است (Seunghwan & Hyungjun, 2016). سرمایه اجتماعی شبکه‌ای از روابط و پیوندهای تعیین‌کننده اعتماد اجتماعی بین فردی و بین‌گروهی و تعامل افراد با گروه‌ها، سازمان‌ها و نهادهای اجتماعی با یکدیگر است که شامل برخورداری افراد و گروه‌ها از حمایت اجتماعی برای تسهیل کنش‌ها برای تحقق اهداف فردی و جمعی است. با وجود تعریف‌های گوناگون، سرمایه اجتماعی را در کل، به‌عنوان درجه‌ای از انسجام اجتماعی، تعاملات، اعتماد، ارتباطات متقابل دوطرفه، ادراک و احساس تعهد متقابل میان اعضای یک گروه می‌دانند (ریماز و همکاران، ۱۳۹۴). در مطالعه حاضر سرمایه اجتماعی از سه بعد اصلی تشکیل شده است:

۱. انسجام اجتماعی به نوعی از ترتیبات اجتماعی گفته می‌شود که تضمین می‌کند افراد، نهادها، سازمان‌ها و گروه‌های مختلف، به اشتراک ذهنی برسند، قابلیت همکاری با یکدیگر را داشته باشند، به قوانین موجود احترام گذارند و از امکانات جامعه استفاده کنند و در مقابل، توانایی‌های خویش را بر اساس هوش‌ها و توانمندی‌های چندگانه بازشناسی کنند، و پرورش دهند تا از این طریق، ظرفیت‌ها و توانایی‌های جامعه توسعه یابد (زبیری و کریمی موعاری، ۱۳۹۳).

۲. مشارکت نیز به‌عنوان بعدی مهم از سرمایه اجتماعی فرایندی فعال است که هر یک از مشارکت‌کنندگان (گردشگران و جامعه میزبان) به واسطه هدف، انگیزه و تفکرشان برای انجام‌دادن

اقدامات و اعمال مشارکتی ترغیب می‌شوند. اساس و پایه مشارکت اجتماعی وجود ارتباطات و تعاملات اجتماعی است که این ارتباطات خود نیز معلول اعتماد اجتماعی است (میرفردی و همکاران، ۱۳۹۳).

۳. اعتماد اجتماعی یکی از مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی است و اگر افراد آن را به صورت بالقوه و بالفعل داشته باشند، سرمایه اجتماعی بیشتری نیز خواهند داشت. اعتماد اجتماعی به معنای پذیرش خطر مواجهه و ارتباط با دیگران است، با این تصور که آن‌ها همان‌طور که انتظار می‌رود، رفتار خواهند کرد، یا اینکه در پی آزار و اذیت نخواهند بود. اعتماد از گذشته تا حال در جوامع انسانی نقش بسزایی داشته، ولی در دوران کنونی بر نقش و اهمیت آن افزوده شده است (شارع‌پور و همکاران، ۱۳۸۹). اعتماد اجتماعی می‌تواند درون‌گروهی یا برون‌گروهی باشد. اعتماد درون‌گروهی به اعتماد افرادی اشاره می‌کند که فاصله‌های اجتماعی نزدیکی با فرد یا گروه دارد. ولی اعتماد برون‌گروهی می‌تواند به فرد، گروه یا نهادی خاص باشد، که باعث گسترش و توسعه شبکه روابط اجتماعی از طریق مشارکت و همیاری شود. همان‌طور که گفته شد، اعتماد اجتماعی، اعتماد به دیگران غریبه‌ها را نیز دربرمی‌گیرد، همان‌طور که اعتماد اجتماعی نسبت به دیگران خدشه‌دار شود، سایر ابعاد سرمایه اجتماعی را نیز تحت تأثیر خود قرار می‌دهد (میرفردی و همکاران، ۱۳۹۳).

کیفیت زندگی

کیفیت زندگی با رضایت یا خوشحالی افراد در زمینه ابعاد مختلف زندگی از قبیل اقتصادی، اجتماعی، روانی، بهداشت و سلامت و غیره مرتبط است (Gao et al., 2018). سطح کیفیت زندگی جامعه محلی با مراحل مختلف مدل چرخه حیات گردشگری در ارتباط است. در نظریه‌های متعدد چرخه حیات گردشگری، که عموماً بر ظرفیت تحمل اجتماعی استوارند، اعتقاد بر این است در طول مراحل اولیه توسعه، تغییرات مثبتی در سطح کیفیت زندگی ساکنان مقصد ایجاد می‌شود، ولی در ادامه، زمانی که ظرفیت تحمل یا سطح تغییرات قابل قبول جامعه به آستانه خود برسد، تغییرات منفی ناشی از توسعه گردشگری در جامعه نمایان خواهد شد و به تدریج کیفیت زندگی ساکنان مقصد تنزل خواهد کرد (پورجباری، ۱۳۹۳).

بعد پایداری محیط زیستی گردشگری

بعد پایداری محیط زیستی گردشگری یا همان گردشگری پایدار، امروزه به عنوان هدف برتر در سیاست‌گذاری گردشگری اکثر کشورها و همچنین، مجامع علمی و سیاسی در سطح بین‌المللی مورد توجه واقع شده است (Aall, 2014). توسعه پایدار و همچنین، توریسم پایدار اساساً بر رابطه بین انسان و محیط زیست تمرکز دارند (Buckley, 2012) هویر^۱ (۲۰۰۰) بیان می‌کند شیوه‌های گردشگری مانند طبیعت‌گردی، گردشگری سبز و گردشگری پایدار و از این قبیل به عنوان روش‌های دوستدار محیط زیست قلمداد می‌شوند. رابطه بین گردشگری و محیط زیست باید به طور دقیق مورد بحث و بررسی قرار گیرد. یکی از عواملی که می‌توان بر پایداری گردشگری تأثیر بسزایی داشته باشد، وجود انسجام، مشارکت و اعتماد اجتماعی بین گردشگران و جامعه میزبان است (Hoyer, 2000).

پیشینه پژوهش

رازقی مله و ابراهیمی (۱۳۹۷) در مطالعه‌ای پیمایشی، رابطه علی بین سرمایه اجتماعی و توسعه پایدار گردشگری در شهر ساری را بررسی کردند. آن‌ها در این تحقیق نشان دادند سرمایه اجتماعی تأثیر مثبت و معناداری بر توسعه پایدار گردشگری داشته است. جلالی و همکاران (۱۳۹۵) در مطالعه آثار گردشگری بر کیفیت زندگی را در شهر بابک کرمان به این نتیجه رسیدند که فعالیت‌های گردشگری در شهر بابک موجب ارتقا و بهبود سطح کیفیت زندگی در این شهر شده است. نعیمی و همکاران (۱۳۹۵) در تحقیق توصیفی با عنوان پیامدهای گردشگری در مناطق کشاورزی و روستایی استان زنجان نشان دادند گردشگری باعث افزایش میزان درآمد، افزایش اشتغال، ارتقای سطح بهداشت، ایجاد زیرساخت‌های ارتباطی مناسب در روستاهای مورد مطالعه شده است. غزانی و همکاران (۱۳۹۵) در مطالعه‌ای با عنوان «نقش سرمایه اجتماعی در توسعه

1. Karl Georg Hoyer

گردشگری طبیعی مردم‌نهاد از دیدگاه روستاییان استان مازندران» بیان کردند بین دیدگاه روستاییان پیرامون سرمایه اجتماعی و دیدگاه آن‌ها از امکان توسعه گردشگری طبیعی مردم‌نهاد رابطه مستقیم و معناداری در سطح خطای یک درصد وجود دارد. حیدری ساریان (۱۳۹۴) تأثیر گردشگری در ارتقای توانمندی‌های اجتماعی و روان‌شناختی روستاییان مشکین‌شهر را بررسی کرد. وی در پژوهش خود نشان داد بین متغیرهای خوداتکایی، خلاقیت، تعاون اجتماعی، مشارکت اجتماعی، توانمندسازی، تقویت زیرساخت‌های آموزشی، مسئولیت‌پذیری، رضایتمندی، ریسک‌پذیری و بهبود انگیزش و توسعه گردشگری در روستای دارای گردشگر رابطه معناداری وجود دارد.

سماکوش و همکاران (۱۳۹۲) در مطالعه‌ای نقش گردشگری شهری در توسعه اقتصادی - محیطی شهر بابلسر، نشان دادند گردشگری در منطقه مورد مطالعه در زمینه اقتصادی، آثار شایان توجهی داشته و علاوه بر اشتغال‌زایی و درآمدزایی، سبب بالارفتن قیمت‌ها نیز شده است. همچنین، در زمینه محیط زیستی و کالبدی نیز مشخص شد ورود گردشگران، به کاهش اراضی زیر کشت کشاورزی و تغییر کاربری آن‌ها و افزایش خدمات و تسهیلات کالبدی گردشگری منجر شده است. محمدی یگانه و همکاران (۱۳۹۲) نقش گردشگری مذهبی در توسعه روستایی با تأکید بر کیفیت زندگی و سرمایه اجتماعی بررسی کردند و به این نتیجه رسیدند که گردشگری مذهبی در بین ابعاد اقتصادی، کالبدی، اجتماعی و محیط زیستی فقط در بُعد کالبدی، باعث بهبود وضعیت کیفیت زندگی خانوارهای روستایی منطقه مورد مطالعه شده است.

اکبریان رونیزی (۱۳۹۲) در پژوهشی با عنوان «بررسی رابطه توسعه گردشگری و سرمایه اجتماعی در نواحی روستایی دهستان سولقان (شهرستان تهران)» به رابطه مثبت و مستقیم بین توسعه گردشگری و سرمایه اجتماعی اشاره می‌کند. حیدریان ساریان (۱۳۹۲) آثار گردشگری در دهستان سردابه شهرستان اردبیل را بررسی کرد. مطالعه وی نشان داد چهار عامل تقویت کارآفرینی و بهبود توانمندی‌های اقتصادی، تقویت تعاملات اجتماعی و بهبود شاخص‌های رفاه، بهبود زیرساخت‌ها و ارتقای آگاهی‌های محیط زیستی و توانمندسازی و ارتقای امنیت، مهم‌ترین متغیرهای تأثیرگذار گردشگری روستایی در توسعه مناطق روستایی می‌باشند. خوشنفر و همکاران (۱۳۹۲) در تحقیقی

با عنوان «سرمایه اجتماعی و پایداری شهری» به این نتیجه رسیدند که بین سرمایه اجتماعی و پایداری در شهر گرگان رابطه مثبت و معناداری برقرار است؛ بنابراین، سرمایه اجتماعی بالا وسیله‌ای برای افزایش پایداری شهری است و برعکس سرمایه اجتماعی پایین می‌تواند موجب ناپایداری را برای ابعاد ساختاری شهر اعم از اقتصاد، اجتماع، نهادها، فضا و محیط زیست فراهم کند.

زرافشانی و همکاران (۱۳۹۲) آثار توسعه گردشگری را در ارتقای شاخص‌های اقتصادی اجتماعی را در منطقه گردشگری ریجاب استان کرمانشاه بررسی کردند و به این نتیجه رسیدند توسعه گردشگری در منطقه ریجاب کرمانشاه چهار پیامد عمده دارد: درآمدزایی، ایجاد مشکلات محیط زیستی، توسعه فرهنگی و کاهش سرمایه اجتماعی. امین بیدختی و شریفی (۱۳۹۱) در مطالعه‌ای با عنوان «بررسی رابطه بین رونق گردشگری و سرمایه اجتماعی در مناطق ساحلی دریای خزر» نتیجه گرفتند سرمایه اجتماعی به‌طور مستقیم و غیرمستقیم از طریق تأثیر بر امنیت ذهنی و عینی بر جذب گردشگر مؤثر است. جمعه‌پور و احمدی (۱۳۹۰) در بررسی تأثیر گردشگری بر معیشت پایدار روستایی در روستای برغان ساوجبلاغ نشان دادند گردشگری بر جنبه‌هایی مانند مسائل اجتماعی، محیط زیستی و نهادی آثار مثبت چندانی ندارد، حتی در مواردی آثار منفی و اجتماعی و محیط زیستی از خود به‌جا گذاشته است.

گائو و همکاران (۲۰۱۸) در مطالعه‌ای مقطعی^۱ رابطه بین سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی شهروندان غرب چین را بررسی کردند. آن‌ها به این نتیجه رسیدند که سرمایه اجتماعی ارتباط معناداری با ابعاد عینی کیفیت زندگی ندارد، ولی بین سرمایه اجتماعی و مؤلفه‌های ذهنی کیفیت زندگی ارتباط معناداری وجود دارد.

ژانگ و همکاران (۲۰۱۷) مطالعه مقطعی را در زمینه رابطه بین سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی مرتبط با سلامت افراد مسن در مناطق روستایی چین انجام دادند. آن‌ها به این نتیجه

رسیدند که سرمایه اجتماعی بر بعد سلامت و بهداشت کیفیت زندگی روستایی افراد مورد مطالعه تأثیر می‌گذارد.

پیچ و همکاران (۲۰۱۵) در تحقیقی مشارکت شبکه‌های اجتماعی و پوشش آن توسط بخش گردشگری را بررسی کردند. آن‌ها در این تحقیق، بیان کردند مطالعات درباره شبکه‌های اجتماعی در مطالعات گردشگری به‌عنوان یک پارادایم علمی در حال ظهور، توسعه یافته است و تمرکز فرضیه شبکه اجتماعی بر روابط بین بازیگران در یک شبکه خاص است. زیرا موفقیت هر فرد متأثر از ساختار، وسعت و تنوع شبکه‌ها است.

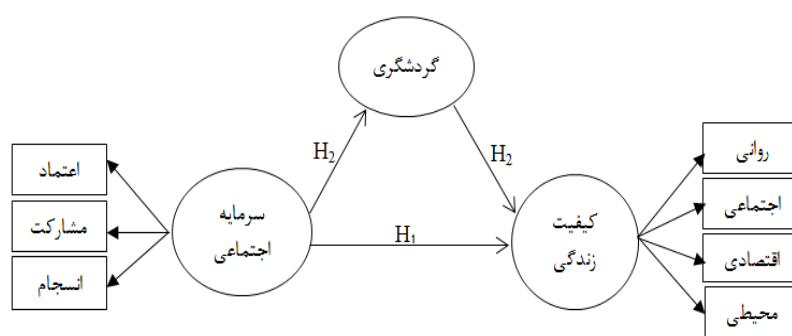
ریماز و همکاران (۲۰۱۵) در تحقیق مقطعی، رابطه بین سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی زنان سرپرست خانوار تهران را بررسی کردند. آن‌ها در این تحقیق نشان دادند ارتباط مثبت و معناداری بین سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی در سطح خطای یک‌درصد وجود دارد.

ریچارد (۲۰۱۳) در تحقیقی گردشگری را عاملی برای بهبود شاخص‌های کیفیت زندگی روستاییان از قبیل توسعه محلی، سطح دستمزدها، کاهش فقر و بهبود آموزش و سلامتی روستاییان می‌داند، ولی بیان می‌کند بروز آثار منفی گردشگری مانند افزایش سطح قیمت‌ها، آلودگی‌ها و غیره کنترل و برنامه‌ریزی برای گردشگری مقصد ضروری است. پونگ پان رات و چانترادون (۲۰۱۲) در تحقیقی نشان دادند عناصر سرمایه اجتماعی موجب مشارکت بیشتر در میان افراد محلی می‌شود که می‌تواند موفقیت طرح فعالیت‌های گردشگری محلی داشته باشد. ری و همکاران (۲۰۱۲) در تحقیقی نشان دادند گردشگری روستایی پیامدهای متعددی در اقتصاد محلی و روش زندگی مردم داشته است. همچنین، تغییرات اجتماعی - فرهنگی متعددی را در جامعه مورد مطالعه به همراه داشته است. به‌طوری که تسهیلات رفاهی از قبیل ارتباطات، خدمات بهداشتی، حمل و نقل، و به‌طور کلی، استانداردهای زندگی مردم بهبود یافته است. عارف (۲۰۱۱) در مطالعه‌ای نشان داد گردشگری آثاری مانند رفاه عاطفی، رفاه جامعه، اشتغال و درآمد را برای روستاییان به ارمغان آورده است. دسی و بندیک (۲۰۱۱) در تحقیق خود نشان دادند بین توسعه گردشگری روستایی و افزایش مشارکت اجتماعی، تسهیم دانش و اطلاعات، تبادل تجربه پنهان بین روستاییان رابطه

معناداری وجود دارد. یارکوت و استویکوا (۲۰۰۸) در مطالعه‌ای نشان دادند با ورود گردشگران به مناطق روستایی دانش و آگاهی روستاییان بالا رفته و میزان تنش‌های قومی و تعارضات موجود تقلیل می‌یابد. وانگ (۲۰۰۶) تقویت اعتماد به نفس، افزایش رضایتمندی و تقویت زیرساخت آموزشی و نیز بهبود وضعیت شاخص‌های کیفیت زندگی در مناطق روستایی را از آثار توسعه گردشگری در مناطق روستایی می‌داند. فلیچر (۲۰۰۳) بر این عقیده است که توسعه و گسترش صنعت گردشگری به ارتقای توانمندی‌های اجتماعی در مناطق روستایی از طریق ارتقای تعاون اجتماعی، مشارکت اجتماعی، انسجام اجتماعی، توانمندسازی و عضویت در تشکل‌های مدنی منجر می‌شود. کیم (۲۰۰۲) معتقد است بین آثار گردشگری و رضایت از قلمروهای مختلف زندگی رابطه وجود دارد و با افزایش سطح توسعه گردشگری کیفیت زندگی ساکنان محلی افزایش می‌یابد. ریکوینا (۲۰۰۳) در بررسی رابطه سرمایه اجتماعی، کیفیت زندگی و رضایت شغلی، دریافت افرادی که سرمایه اجتماعی بالایی دارند، از کیفیت زندگی بالاتری نیز برخوردارند. نیلسون^۱ و همکاران (۲۰۰۶) دریافتند افراد با سرمایه اجتماعی کم از کیفیت زندگی پایینی برخوردارند.

مروور متون نظری تحقیق نشان داد کاربرد مفهوم بعد پایداری محیط زیستی گردشگری در مطالعاتی که به صورت متغیر میانجی در رابطه بین سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی مدنظر قرار گرفته، نسبتاً کم است. دیدگاه مشترکی که در همه مطالعات انجام گرفته نمایان است، تأثیر سرمایه اجتماعی را به‌عنوان عاملی مهم در توسعه مشارکت اجتماعی و توسعه گردشگری محلی برجسته می‌کند (Weibing et al., 2011). بنابراین، هدف اصلی این مطالعه به دنبال ترسیم کردن مدلی است که رابطه بین سرمایه اجتماعی، بعد پایداری محیط زیستی گردشگری روستایی (به‌عنوان متغیر میانجی) و کیفیت زندگی روستاییان بررسی و تحلیل شود. به همین منظور، با توجه به مدل مفهومی تحقیق، می‌توان دو هدف اختصاصی و متعاقب آن دو فرضیه اصلی در نظر گرفت: ابتدا،

بررسی تأثیر مستقیم سرمایه اجتماعی بر کیفیت زندگی در مناطق روستایی هدف (هدف اول)؛ سپس، تأثیری غیرمستقیم سرمایه اجتماعی از طریق بعد پایداری محیط زیستی گردشگری روستایی (به عنوان متغیر میانجی) بر کیفیت زندگی روستاییان (هدف دوم) (شکل ۱).

شکل ۱. مدل مفهومی پژوهش

روش پژوهش

پژوهش حاضر از لحاظ امکان کنترل متغیرها، غیرآزمایشی و توصیفی، از نظر روش گردآوری داده‌ها، میدانی، و به لحاظ قابلیت تعمیم یافته‌ها، از نوع پیمایشی به شمار می‌آید. جامعه آماری این پژوهش که در سال ۱۳۹۵ انجام گرفته است، همه سرپرستان خانوارهای روستایی در سطح مناطق روستایی شهرستان باغملک و ایذه استان خوزستان بود که تعداد آن‌ها ۴۸۴ خانوار است. البته، برای مطالعه، روستاهایی از هر دو شهرستان مد نظر قرار گرفتند که با توجه به هدف تحقیق از قابلیت گردشگری برخوردار بودند. به همین دلیل، روستاهای مال آقا (۴۵ خانوار) و تکیه (۲۹۰ خانوار) از بخش مرکزی باغملک و روستای کارتا (۱۴۹ خانوار) از بخش مرکزی ایذه به عنوان نمونه‌های تحقیق انتخاب شدند. براساس جدول بارتلت و همکاران (۲۰۰۱) حجم نمونه ۲۱۸ نفر تعیین شد که به منظور دستیابی به آن‌ها، روش نمونه‌گیری طبقه‌ای متناسب به کار گرفته شد (Bartlett et al., 2001). ابزار گردآوری داده‌ها در تحقیق حاضر پرسشنامه محقق ساخته بود که در تدوین آن از نتایج مطالعات انجام گرفته توسط طیب‌نیا و همکاران (۱۳۹۵)، غزالی و همکاران

(۱۳۹۵)، حبیبی و همکاران (۱۳۹۵)، محمدی یگانه و همکاران (۱۳۹۲)، جمینی و همکاران (۱۳۹۱) بهره گرفته شد. ابزار تحقیق، افزون بر بخش مشخصه‌های فردی- حرفه‌ای، بخش اصلی آن شامل مقیاس‌های مرتبط با سنجش بعد پایدار محیط زیستی گردشگری (نه پرسش)، سرمایه اجتماعی در قالب سه مؤلفه انسجام اجتماعی (شش پرسش)، اعتماد اجتماعی (هفت پرسش) و مشارکت اجتماعی (پنج پرسش)، و کیفیت زندگی در قالب چهار مؤلفه روانی (چهار پرسش)، اقتصادی (سه پرسش)، اجتماعی (دو پرسش)، و محیطی (شش پرسش) بود (جدول ۱). مقیاس اندازه‌گیری بخش‌های دوم، سوم و چهارم، طیف لیکرت پنج‌سطحی بود. روایی محتوایی پرسشنامه با نظرسنجی از متخصصان در حوزه موضوع پژوهش و پس از انجام دادن اصلاحات ضروری تأیید شد. به منظور بررسی روایی سازه شامل روایی همگرا و روایی تشخیصی، و پایایی ابزار اندازه‌گیری، برازش مدل در سه سطح مدل اندازه‌گیری، مدل ساختاری و مدل کلی تحقیق بررسی شد (داوری و رضازاده، ۱۳۹۲؛ Hair et al., 2013) که نتایج در جداول ۱ و ۲ بیان شده است. پایایی مدل اندازه‌گیری بر پایه سه معیار بار عاملی برابر یا بزرگتر از ۰/۵، آلفای کرونباخ برابر یا بزرگتر از ۰/۵ و پایایی ترکیبی^۱ برابر یا بزرگتر از ۰/۷، در حد مناسب بود (جدول ۱). البته، شایان ذکر است از بین متغیرهای آشکار مورد مطالعه در مدل، سه متغیر «توسعه گردشگری به تیزی و نظافت کوچه‌ها و معابر منجر شده است»، «گردشگری در روستای شما باعث زیباتر شدن چشم‌انداز روستا شده است»، و «توسعه گردشگری باعث تولید مواد سمی حاصل از ریختن زباله‌ها در محیط زیست شده است»، در مدل اندازه‌گیری پایداری محیط زیستی گردشگری، یک متغیر «حاضر در کنار افرادی از قومیت‌های مختلف زندگی کنم»، در مدل اندازه‌گیری مؤلفه انسجام سرمایه اجتماعی، یک متغیر «می‌توانم به مردم افراد غریبه‌ای که وارد روستا می‌شوند، اعتماد کنم»، در مدل اندازه‌گیری مؤلفه اعتماد سرمایه اجتماعی و در نهایت، دو متغیر «افزایش کیفیت آب آشامیدنی در روستا» و «رضایت اهالی روستا از بهبود دسترسی بهتر به شهر» در مدل

اندازه‌گیری مؤلفه محیطی کیفیت زندگی، به دلیل داشتن بار عاملی کمتر از ۰/۵ از فرایند تحلیل حذف شد. سپس، شاخص‌های مختلف روایی و پایایی محاسبه شد. در زمینه روایی همگرا، با در نظر گرفتن اینکه مقدار میانگین واریانس استخراج شده^۱ برای همه متغیرهای پنهان در مدل‌های اندازه‌گیری بزرگتر از ۰/۵ بود، از این رو، ابزار تحقیق روایی همگرای مناسبی دارد. درباره روایی تشخیصی، با توجه به اینکه مقدار میانگین واریانس استخراج شده برای هشت متغیر پنهان مورد مطالعه در مدل از مقادیر میانگین مجذور واریانس مشترک^۲ و حداکثر مجذور واریانس مشترک^۳ بین همه متغیرهای پنهان بزرگتر بود، در نتیجه، ابزار تحقیق روایی تشخیصی مناسبی داشت (جدول ۱). همچنین، با توجه به اینکه مقادیر پایایی ترکیبی برای هر سه مدل اندازه‌گیری مورد مطالعه بزرگتر از ۰/۷ بود، بنابراین، ابزار تحقیق پایایی را داشت (Hair et al., 2010).

جدول ۱. خلاصه نتایج درباره برازش مدل‌های اندازه‌گیری تحقیق

بار عاملی	متغیر آشکار	متغیر پنهان	سازه‌های اصلی (نماد در مدل)
۰,۸۲۳	حاضریم در کنار افرادی از ادیان یا مذاهب دیگر زندگی کنیم.	انسجام اجتماعی	سرمایه اجتماعی
۰,۸۸۲	در مواقع ایجاد درگیری و اختلاف با همسایگان/ افراد محلی، اهل سازش و مصالحه هستیم.		
۰,۸۳۱	حاضریم با افرادی با گویش‌ها و زبان‌های مختلف زندگی کنیم.		
۰,۷۶۸	از ارتباط و معاشرت با افرادی با آداب و رسوم مختلف لذت می‌بریم.		
۰,۸۰۲	در فعالیت‌ها و کارهایی که وظیفه من نیست، به دیگران کمک می‌کنم.		
شاخص‌های روایی و پایایی: AVE=۰,۶۷۶، CR=۰,۹۱۲، MSV=۰,۲۵۷ و ASV=۰,۱۲۷			

1. Average Variance Extracted
2. Average Shared Squared Variance
3. Maximum Shared Squared Variance

ادامه جدول ۱. خلاصه نتایج درباره برآزش مدل‌های اندازه‌گیری تحقیق

سازه‌های اصلی (نماد در مدل)	متغیر پنهان	متغیر آشکار	بار عاملی
اعتماد اجتماعی	اعتماد اجتماعی	به بیشتر مردم روستای خود اعتماد دارم.	۰,۸۷۱
		به اعضای خانواده خود اعتماد کامل دارم.	۰,۸۲۰
		به خویشاوندان و دوستان خود می‌توانم به راحتی اعتماد کنم.	۰,۶۸۷
		در موارد ضروری می‌توانم به همسایگان خود اعتماد کرده و از آن‌ها کمک بگیرم.	۰,۸۲۸
		به اعضای شورای اسلامی روستای خود به اندازه کافی اعتماد دارم.	۰,۸۲۲
		به کارکنان سازمان‌ها و نهادهای دولتی مستقر در روستای خود و پیرامون آن اعم از پزشکان، معلمان، مروجان جهاد کشاورزی و غیره اعتماد دارم.	۰,۸۱۶
شاخص‌های روایی و پایایی: $AVE=0,655$, $CR=0,919$, $MSV=0,301$ و $ASV=0,223$			
مشارکت اجتماعی	مشارکت اجتماعی	در ساخت بناهای عمومی در سطح روستا مانند مسجد، مدرسه و غیره بدون دریافت دستمزد مشارکت می‌کنم.	۰,۸۹۲
		اگر در سطح روستا برنامه یا طرحی برای آبادانی و عمران روستا از سوی سازمان‌های مختلف اجرا شود، در حد توان خود (از نظر مالی یا فکری) در آن‌ها شرکت می‌کنم.	۰,۸۷۰
		برای تشکیل و تقویت تشکل‌ها و بنیادهای خیریه و کمک به نیازمندان، در حد توان خود مشارکت می‌کنم.	۰,۷۵۵
		برای حل مشکلات پیش آمده برای اهالی روستای خود تلاش می‌کنم در حد توان خود کمک کنم.	۰,۸۶۰
		در مراسم عمومی برگزار شده در روستا مانند مراسم عزاداری و جشن و مراسم مذهبی شرکت می‌کنم.	۰,۷۸۴
شاخص‌های روایی و پایایی: $AVE=0,698$, $CR=0,921$, $MSV=0,224$ و $ASV=0,148$			

ادامه جدول ۱. خلاصه نتایج دربارهٔ برآزش مدل‌های اندازه‌گیری تحقیق

سازه‌های اصلی	متغیرهای آشکار	بار عاملی
بعد پایداری محیط زیستی گردشگری	گردشگری در روستای شما به حفظ گونه‌های گیاهی منجر شده است.	۰,۷۷۰
	گردشگری در روستای شما به حفظ گونه‌های جانوری منجر شده است.	۰,۶۹۴
	گردشگری در روستای شما باعث رعایت پاکیزگی محیط زیست شده است.	۰,۷۸۳
	گردشگری در روستای شما به حفظ کاربری اراضی منجر شده است.	۰,۶۸۷
	گردشگری در روستای شما به بهبود وضعیت دفع بهداشتی زباله‌ها و فاضلاب روستا منجر شده است.	۰,۵۷۰
	گردشگری در روستای شما به افزایش ترافیک و ایجاد آلودگی‌های محیط زیستی در روستا منجر شده است.	۰,۸۴۱
شاخص‌های روایی و پایایی: $AVE=0,532$, $CR=0,871$, $MSV=0,328$ و $ASV=0,251$		
مؤلفهٔ روانی	احساس امنیت فردی روستاییان	۰,۸۲۸
	امید به آینده در بین اهالی روستا	۰,۸۳۶
	رضایت روستاییان از موقعیت اجتماعی خود	۰,۸۶۸
	احساس تعلق روستاییان به اجتماع	۰,۸۵۸
	ایجاد انگیزه روستاییان برای بهبود وضعیت کار	۰,۸۱۳
شاخص‌های روایی و پایایی: $AVE=0,707$, $CR=0,923$, $MSV=0,184$ و $ASV=0,123$		
کیفیت زندگی	تأمین نیازهای اساسی خانوار در روستا به‌ویژه از نظر مالی	۰,۸۲۶
	رضایت روستاییان از میزان درآمد و پس‌انداز خود	۰,۸۰۱
	رضایت روستاییان از شغل خود	۰,۸۰۳
	شاخص‌های روایی و پایایی: $AVE=0,656$, $CR=0,851$, $MSV=0,187$ و $ASV=0,101$	
	کاهش میزان مهاجرت	۰,۸۹۹
مؤلفهٔ اجتماعی	کاهش احساس فقر در بین روستاییان	۰,۹۰۶
شاخص‌های روایی و پایایی: $AVE=0,815$, $CR=0,898$, $MSV=0,235$ و $ASV=0,189$		
مؤلفهٔ محیطی	گسترش امکانات فرهنگی و هنری در روستا	۰,۷۹۳
	دسترسی روستاییان به مراکز بهداشتی	۰,۸۰۲
	بهبود کیفیت بهداشت معابر در روستا	۰,۷۶۰
	دسترسی روستاییان به پارک و فضای سبز	۰,۸۱۱
	دسترسی اهالی روستا به فناوری اطلاعات (اینترنت، صندوق پست و غیره)	۰,۸۵۴
شاخص‌های روایی و پایایی: $AVE=0,648$, $CR=0,902$, $MSV=0,201$ و $ASV=0,154$		

پس از تأیید مناسب بودن برازش مدل اندازه‌گیری تحقیق، در این مرحله برازش مدل ساختاری تحقیق براساس دو شاخص R^2 (بیان‌کننده میزان تأثیر متغیرهای پنهان برونزا بر درونزا) و Q^2 (نشان‌دهنده قدرت پیش‌بینی مدل) بررسی شد (داوری و رضازاده، ۱۳۹۲). نتایج در جدول ۲ بیان شده است. با توجه به نتایج مندرج در جدول ۲، مقدار دو شاخص R^2 و Q^2 برای متغیر پنهان درون‌زای مرتبه دوم کیفیت زندگی و متغیرهای پنهان درون‌زای مرتبه اول گردشگری، مؤلفه‌های انسجام، اعتماد و مشارکت سرمایه اجتماعی و مؤلفه‌های روانی، اقتصادی، اجتماعی و محیطی کیفیت زندگی در حد مناسب بوده و از این رو، مدل ساختاری تحقیق دارای برازش مطلوب بود.

جدول ۲. خلاصه نتایج دربارهٔ برازش مدل ساختاری تحقیق

مقدار Q^2	مقدار R^2	متغیر پنهان درونزا
۰٫۱۲۴	۰٫۲۹۷	بعد پایداری محیط زیستی گردشگری
۰٫۴۱۲	۰٫۶۲۰	مؤلفهٔ انسجام سرمایه اجتماعی
۰٫۴۵۷	۰٫۷۲۱	مؤلفهٔ اعتماد سرمایه اجتماعی
۰٫۲۶۹	۰٫۴۰۳	مؤلفهٔ مشارکت سرمایه اجتماعی
۰٫۴۰۱	۰٫۴۹۳	مؤلفهٔ روانی کیفیت زندگی
۰٫۳۸۷	۰٫۵۰۳	مؤلفهٔ اقتصادی کیفیت زندگی
۰٫۴۲۹	۰٫۴۰۸	مؤلفهٔ اجتماعی کیفیت زندگی
۰٫۴۶۷	۰٫۷۰۰	مؤلفهٔ محیطی کیفیت زندگی
۰٫۱۷۲	۰٫۵۸۵	کیفیت زندگی

مقدار استاندارد R^2 : $R^2 < ۰٫۱۹$ تأثیر ضعیف؛ $R^2 > ۰٫۱۹$ تا $R^2 > ۰٫۶۷$ تأثیر متوسط و $R^2 > ۰٫۶۷$ تأثیر قوی
 مقدار استاندارد Q^2 : $Q^2 < ۰٫۰۲$ قدرت ضعیف؛ $۰٫۰۲ < Q^2 < ۰٫۱۵$ قدرت متوسط و $Q^2 > ۰٫۱۵$ قدرت قوی

در نهایت، پس از بررسی برازش مدل‌های اندازه‌گیری و ساختاری تحقیق و اطمینان از مناسب بودن آن‌ها، در مرحله سوم به بررسی برازش کلی مدل تحقیق براساس شاخص GOF^1

1. Goodness of Fit

پرداخته شد. این شاخص به صورت مجذور حاصل ضرب میانگین ضریب تعیین متغیرهای درون‌زا در میانگین مقادیر اشتراکی متغیرهای مورد مطالعه در مدل محاسبه می‌شود (محسنین و اسفیدانی، ۱۳۹۳)، که مقدار آن برای مدل این تحقیق ۰/۵۶۷ (بیش از ۰/۲۵) به دست آمد که مناسب بودن برازش کلی مدل را نشان می‌دهد. بر این اساس، در ادامه می‌توان به آزمون فرضیه‌های تحقیق با به‌کارگیری مقادیر تی و ضرایب استاندارد شده مربوط به مسیرهای هر یک از فرضیه‌های تحقیق پرداخت. البته، شایان ذکر است برای آزمون فرضیه اصلی دوم، یعنی بررسی اثر میانجی گردشگری در رابطه بین سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی، رویکرد دومرحله‌ای بارون و کنی (۱۹۸۶) به‌کار گرفته شد. براساس این رویکرد، نخست بدون حضور متغیر میانجی (یعنی گردشگری) یا به عبارت دیگر، با به‌کارگیری مدل اثر کامل^۱، مسیر مستقیم بین متغیر مستقل و وابسته بررسی می‌شود. در صورت معنادار بودن ضریب رگرسیونی این مسیر، در مرحله دوم، اثر میانجی متغیر سوم بررسی می‌شود؛ بدین نحو که در مرحله دوم، متغیر سوم به مدل اضافه شده و مدل با اثر میانجی^۲ برآورد می‌شود. در این مدل، دو مسیر متغیر مستقل به متغیر سوم و متغیر سوم به متغیر وابسته به صورت یک‌به‌یک بررسی شد و در صورتی که هر دو مسیر معنادار بودند، اثر میانجی متغیر سوم در رابطه بین متغیرهای مستقل و وابسته تأیید می‌شود (پهلوان‌شریف و مهدویان، ۱۳۹۴). در این زمینه، براساس نظر هیر و همکاران (۲۰۱۰)، در صورتی که با وارد کردن متغیر میانجی (گردشگری) در رابطه مستقیم بین دو متغیر مورد بررسی، شامل سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی، مقدار ضریب رگرسیونی بین دو متغیر کاهش یابد، ولی رابطه بین دو متغیر هنوز معنادار باشد، متغیر سوم دارای نقش میانجی جزئی^۳ و در شرایطی که مقدار ضریب به اندازه‌ای کاهش یابد که از سطح معناداری خارج شود، متغیر سوم نقش میانجی کامل^۴ دارد. تجزیه و تحلیل داده‌ها با نرم‌افزارهای SPSS و Smart PLS انجام گرفت.

-
1. Total Effect
 2. Mediation effect
 3. Partial Mediation
 4. Full Mediation

یافته‌های تحقیق

همان‌طور که اشاره شد، براساس رویکرد دومرحله‌ای بارون و کنی (۱۹۸۶) فرضیه‌های اصلی تحقیق بررسی شد، به طوری که ابتدایه منظور آزمون فرضیه اول، مدل اثر کامل (بدون حضور متغیر میانجی) برآورد شد و در ادامه، با اضافه کردن متغیر میانجی به مدل، مدل با اثر میانجی برای آزمون فرضیه دوم تحقیق برآورد شد.

مدل اثر کامل

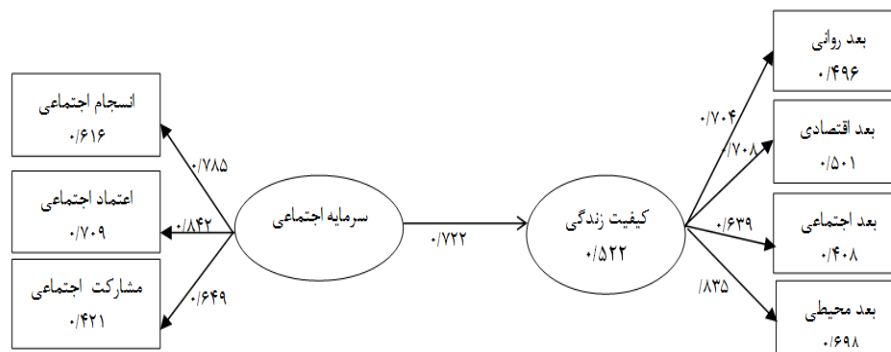
در این بخش با توجه به روابط فرض شده در مدل نظری پژوهش، تأثیر سرمایه اجتماعی بر کیفیت زندگی با نرم‌افزار Smart PLS بررسی شد. مدل در دو حالت اعداد معناداری (با فرمان خودگردان‌سازی^۱ برای آزمون فرضیه‌های پژوهش) و تخمین استاندارد (با فرمان الگوریتم^۲ برای بررسی شدت تأثیر متغیرها بر یکدیگر) بررسی شد. نتایج در جدول ۳ و شکل ۲ بیان شده است. همان‌طور که جدول ۴ نشان می‌دهد، مقادیر تی محاسبه شده برای رابطه بین سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی از ۱/۹۶ بیشتر بود و در نتیجه، فرضیه اول تحقیق تأیید شد. همچنین، همان‌طور که از نتایج شکل ۲ مشخص می‌شود، متغیر سرمایه اجتماعی و سه مؤلفه آن شامل انسجام اجتماعی، اعتماد اجتماعی و مشارکت اجتماعی در حدود ۵۲/۲ درصد از واریانس کیفیت زندگی را تبیین کرده‌اند.

جدول ۳. خلاصه نتایج از مدل اثر کامل

فرضیه	ضریب استاندارد شده	خطای استاندارد	مقادیر تی	نتیجه آزمون
سرمایه اجتماعی → کیفیت زندگی	۰,۷۲۲	۰,۰۳۵	۲۰,۷۱۳***	تأیید فرضیه

*** معناداری در سطح خطای ۰,۰۰۱

1. Bootstrapping
2. Algorithm

شکل ۲. مدل با اثر کامل در حالت تخمین ضرایب مسیر

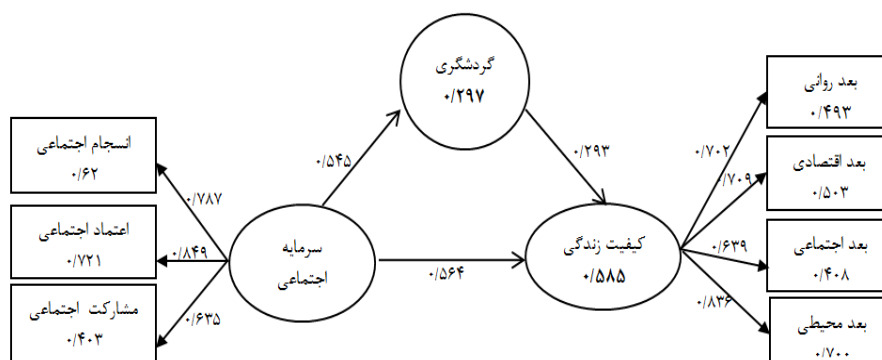
با توجه به معنادار شدن رابطه بین سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی در مدل اثر کامل، در ادامه، مدل اثر میانجی و آزمون اثر میانجی پایداری محیط زیستی گردشگری در رابطه بین سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی بررسی شد. در این زمینه، نتایج تحقیق با فرمان خودگردان سازی نشان داد که مقادیر تی محاسبه شده برای هر یک از روابط سرمایه اجتماعی بر پایداری محیط زیستی گردشگری و پایداری محیط زیستی گردشگری بر کیفیت زندگی از ۱/۹۶ بیشتر بوده و در نتیجه، فرضیه دوم تحقیق تأیید شد، به طوری که گردشگری از اثر میانجی در رابطه بین سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی برخوردار بود (جدول ۴). البته، با توجه به اینکه مسیر مستقیم بین سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی در مدل با اثر میانجی مثبت و معنادار است ($\beta=0,564$ ، $P=0,001$)، بنابراین، متغیر گردشگری اثر مثبت سرمایه اجتماعی بر کیفیت زندگی را به صورت جزئی میانجی گری می کند (پهلوان شریف و مهدویان، ۱۳۹۴).

جدول ۴. خلاصه نتایج مدل اثر میانجی

فرضیه	ضریب استاندارد شده	خطای استاندارد	مقادیر تی	نتیجه آزمون
سرمایه اجتماعی \rightarrow گردشگری	۰,۵۴۵	۰,۰۵۲	۱۰,۴۸۰***	تأیید فرضیه
گردشگری \rightarrow کیفیت زندگی	۰,۲۹۳	۰,۰۴۵	۶,۴۵۴***	تأیید فرضیه

*** معناداری در سطح خطای ۰,۰۰۱

افزون بر نتایج اشاره شده، همان‌طور که شکل ۳ نشان می‌دهد، دو متغیر سرمایه اجتماعی و گردشگری، حدود ۵۸٫۵ درصد از واریانس متغیر کیفیت زندگی را تبیین کرده‌اند که از افزایش ۶٫۳ درصدی نسبت به مدل اثر کامل برخوردار است.

شکل ۳. مدل با اثر میانجی در حالت تخمین ضرایب مسیر

نتیجه گیری

پژوهش حاضر نقش میانجی پایداری محیط زیستی گردشگری در رابطه بین سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی روستاییان بخش مرکزی باغملک و ایذه را بررسی کرد. نتایج نشان داد سرمایه اجتماعی (انسجام، اعتماد و مشارکت) بر کیفیت زندگی روستاییان مورد مطالعه تأثیر معناداری دارد. این یافته حاکی از آن است که روستاییان مورد مطالعه به فعالیت‌هایی که توسط نهادهای دولتی و محلی انجام می‌گیرد، اعتماد دارند و در اجرای طرح‌ها و برنامه‌های توسعه روستایی مشارکت خوبی دارند و از انسجام اجتماعی بالایی برخوردارند که این عوامل باعث شده است اثربخشی پروژه‌هایی که به منظور توسعه روستاها و ارتقای کیفیت زندگی روستاییان صورت می‌گیرد، افزایش یابد. این یافته در تحقیقات انجام گرفته توسط ریکوینا (۲۰۰۳)، و نیلسون و همکاران (۲۰۰۶) تأکید شده است. از طرفی، در پژوهش حاضر مؤلفه اعتماد بیشترین سهم را در تبیین سرمایه اجتماعی داشته است. این یافته نشان می‌دهد بین افراد مورد مطالعه اعتماد درون و برون فردی در سطح بالایی است که باعث می‌شود شبکه روابط اجتماعی آنها از طریق مشارکت

گسترش یابد. حبیبی (۱۳۹۵) در این زمینه معتقد است سرمایه اجتماعی با ایجاد اعتماد متقابل و درگیرکردن افراد در شبکه‌های روابط انسانی موجب بهبود روابط انسانی و پایبندی مردم به هنجارهای اجتماعی می‌شود. نتیجه فرمان خودگردان‌سازی نشان داد متغیر گردشگری در رابطه بین سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی روستاییان تأثیر دارد و این رابطه را به صورت جزئی تبیین می‌کند. بنابراین، می‌توان نتیجه گرفت سرمایه اجتماعی از طریق پایداری محیط زیستی گردشگری تأثیر معناداری بر کیفیت زندگی روستاییان داشته است. در مطالعاتی که در زمینه رابطه بین سرمایه اجتماعی و گردشگری انجام گرفته است، برخی محققان از جمله غزانی و همکاران (۱۳۹۵)، حیدری ساریان (۱۳۹۴؛ ۱۳۹۲)، اکبریان رونیزی (۱۳۹۲)، پانگ پونرات و چانترادوان (۲۰۱۲)، دسزی و بندک (۲۰۱۱) و یارکوا و استویکوا (۲۰۰۸)، و فلیچر (۲۰۰۳) به رابطه مثبت این دو متغیر اشاره کرده‌اند، ولی نتایج برخی پژوهش‌ها از قبیل زرافشانی و همکاران (۱۳۹۲) رابطه منفی بین دو متغیر را نشان دادند. بر این اساس، نتیجه گرفته می‌شود بین سرمایه اجتماعی و گردشگری می‌تواند برهمکنش مثبت و منفی وجود داشته باشد. به عبارتی، نمی‌توان گفت همیشه یک رابطه قطعی مثبت یا منفی بین این دو متغیر وجود دارد. به‌طور کلی، چیزی که درباره گردشگری اهمیت دارد، دیدگاه و ذهنیتی است که گردشگران درباره مقصد قبل و بعد از سفر دارند و این ذهنیت می‌تواند بر دیدگاه آن‌ها نسبت به محیط زیست منطقه گردشگری تأثیر مثبت یا منفی بگذارد. بنابراین، با توجه به نتیجه پژوهش حاضر، می‌توان گفت وجود رابطه مثبت بین سرمایه اجتماعی و پایداری محیط زیستی گردشگری نشان می‌دهد در مناطق روستایی مورد مطالعه اعتماد بالا باعث ایجاد امنیت ذهنی در گردشگران شده است و میزان بالای مشارکت روستاییان به گردشگران این اطمینان را می‌دهد که در مواقعی که با مشکلاتی مواجه شوند روستاییان مناطق گردشگری مورد مطالعه به آن‌ها کمک و یاری خواهند کرد. از طرفی، هماهنگی و انسجامی که در بین روستاییان مورد مطالعه وجود داشت، می‌تواند در جلب اعتماد گردشگران نسبت به مناطق روستاییان مورد مطالعه تأثیر بسزایی داشته باشد که این باعث توسعه پایدار گردشگری در این مناطق خواهد شد. در اکثر مطالعات انجام‌گرفته به تأثیر مثبت گردشگری بر بهبود وضعیت شاخص‌های کیفیت

زندگی روستاییان تأکید شده است؛ توسط جلالی و همکاران (۱۳۹۵)، نعیمی و همکاران (۱۳۹۵)، سماکوش و همکاران (۱۳۹۲)، محمدی یگانه و همکاران (۱۳۹۲)، ری و همکاران (۲۰۱۲)، ریچارد (۲۰۱۳)، عارف (۲۰۱۱)، وانگ (۲۰۰۶)، و کیم (۲۰۰۲).. در این زمینه، پورجباری (۱۳۹۳) بر این باور است که توسعه گردشگری می‌تواند با آثار و پیامدهای مطلوب و نامطلوبی که داشته باشد، در ارتقا و تنزل کیفیت زندگی شهروندان تأثیرگذار باشند؛ به طوری که گردشگری منبعی از ویژگی‌های در حال تغییر اقتصادی، اجتماعی و محیطی به‌شمار می‌آید که ظرفیت دارد در بهبود کیفیت زندگی مؤثر واقع شود.

پیشنهادها

به‌طور کلی، براساس نتایج پژوهش پیشنهادهای ذیل مطرح می‌شود. یکی از مقوله‌هایی که امروزه در راستای تحقق اهداف و شاخص‌های پایداری در مناطق روستایی مورد توجه است، توجه به سرمایه اجتماعی مناطق روستایی است. با توجه به اینکه یکی از اهداف این تحقیق بررسی رابطه بین سرمایه اجتماعی و بعد پایداری محیط زیستی گردشگری بود، پیشنهاد می‌شود ذی‌نفعان توسعه پایدار روستایی همواره با اتخاذ سیاست‌های صحیح و ایجاد سازکارهایی نسبت به تقویت شاخص‌های سرمایه اجتماعی و نگهداشت آن‌ها در سطح مطلوبی اهتمام ورزند. زیرا از این طریق مناطق روستایی می‌تواند چشم‌انداز و محیط زیست روستای خود را به منظور جلب گردشگر پایدار نگه دارند و از مزایای گردشگری به منظور ارتقای سطح کیفیت زندگی خود استفاده کنند.

با توجه به اهمیت گردشگری و تأثیر آن بر شاخص‌های توسعه پایدار روستایی که ارتقای کیفیت زندگی روستاییان یکی از آن‌ها است، باید با مشارکت، انسجام و اعتمادی که بین روستاییان مورد مطالعه وجود دارد، از طریق برنامه‌ریزی محلی محیط زیست منطقه گردشگری را طوری مدیریت کرد که آثار منفی ناشی از گردشگری باعث آلودگی محیط زیست و به خطر افتادن سلامت و بهداشت روستاییان منطقه نشود.

منابع و مأخذ

۱. ابراهیم پور، حبیب، بابایی، یاور، و سخندان، الناز (۱۳۹۶). بررسی تأثیر سرمایه اجتماعی بر مشارکت در توسعه گردشگری پایدار با نقش میانجی اثرات گردشگری (مطالعه موردی: شهر سرعین). *برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری*، سال ۶، شماره ۲۲، صفحات ۱۱۸-۱۴۳.
۲. اکبریان رونیزی، سعیدرضا (۱۳۹۲). بررسی رابطه توسعه گردشگری و سرمایه اجتماعی در نواحی روستایی دهستان سولقان شهرستان تهران. *فصل‌نامه برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری*، سال ۲، شماره ۶، صفحات ۹۲-۷۵.
۳. امین‌بیدختی، علی‌اکبر، و شریفی، نوید (۱۳۹۱). بررسی رابطه بین رونق گردشگری و سرمایه اجتماعی در مناطق ساحلی دریای خزر. *مطالعات جهانگردی (مطالعات گردشگری)*، دوره ۷، شماره ۱۷، صفحات ۱۴۹-۱۲۱.
۴. ایرنا (۱۳۹۷). خوزستان گردی در نوروز. در دسترس در <http://www.irna.ir/khuzestan/fa/News/82874316>
۵. پهلوان‌شریف، سعید، و مهدویان، وحید (۱۳۹۴). *مدل‌سازی معادلات ساختاری با Amos*. تهران: انتشارات بیشه.
۶. پورجابری، مرتضی (۱۳۹۳). تحلیل نقش گردشگری بر کیفیت زندگی شهروندان با تأکید بر شاخص‌های ذهنی مورد: شهر فشم (شهرستان شمیرانات). *گردشگری شهری*، دوره ۱، شماره ۱، صفحات ۴۵-۳۵.
۷. جلالی، محبوبه، گندمکار، امیر، و فردوسی، سجاد (۱۳۹۵). واکاوی و تبیین اثرات گردشگری بر کیفیت زندگی (مطالعه موردی شهر بابک-کرمان). *مجله آمایش جغرافیایی فضا*، سال ۶، شماره ۲۰، صفحات ۱۷۴-۱۶۱.
۸. جمعه‌پور، محمود، و احمدی، شکوفه (۱۳۹۰). تأثیر گردشگری بر معیشت پایدار روستایی (مطالعه موردی روستای برغان شهرستان ساوجبلاغ). *پژوهش‌های روستایی*. دوره ۲، شماره ۱، صفحات ۶۳-۳۳.

تحلیل رابطه بین سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی روستاییان استان خوزستان با تأکید بر نقش میانجی گردشگری □ ۵۴۷

۹. جمینی، داود، آریان پور، آزاد، جمشیدی علیرضا، حسینی، سیداسعد، و علی زاده، جابر (۱۳۹۱). ارزیابی و سنجش پایداری زیست محیطی توسعه گردشگری در مناطق روستایی (مطالعه موردی: روستاهای بخش شاهو در شهرستان روانسر). اولین همایش ملی حفاظت و برنامه ریزی محیط زیست، ۱۳ اسفندماه.
۱۰. حاجی نژاد، علی، رحیمی، دانا، و تقی زاده، زهرا (۱۳۹۲). تدوین برنامه استراتژیک توسعه گردشگری در مناطق نمونه گردشگری روستایی (مطالعه موردی روستای نمونه گردشگری هجیج در شهرستان پاوه). *آمایش سرزمین*، سال ۵، شماره ۱، صفحات ۸۷-۵۱.
۱۱. حبیبی، فاتح (۱۳۹۵). بررسی نقش سرمایه اجتماعی در تمایل به ورود گردشگر (مطالعه موردی شهرستان مریوان). *مطالعات شهری*، شماره ۱۸، صفحات ۵۰-۳۷.
۱۲. حیدری ساربان، وکیل (۱۳۹۴). بررسی اثرات گردشگری در ارتقای توانمندی های اجتماعی و روان شناختی روستاییان (مطالعه موردی شهرستان مشکین شهر). *برنامه ریزی و توسعه گردشگری*، دوره ۴، شماره ۱۲، صفحات ۱۸۲-۱۶۴.
۱۳. حیدری ساربان، وکیل (۱۳۹۲). تجزیه و تحلیل و بررسی اثرات گردشگری در مناطق روستایی شهرستان اردبیل، مطالعه موردی دهستان سردابه. *فصل نامه تحقیقات جغرافیایی*، دوره ۱، شماره ۱، صفحات ۸۱-۶۸.
۱۴. خوشفر، غلامرضا، برگاهی، رضا، کرمی، شهاب (۱۳۹۲). سرمایه اجتماعی و پایداری شهری (مورد مطالعه: گرگان). *فصل نامه مطالعات شهری*، دوره ۲، شماره ۸، صفحات ۴۶-۳۱.
۱۵. داوری، علی، و رضازاده، آرش (۱۳۹۲). *مدل سازی معادلات ساختاری با نرم افزار PLS*. تهران: انتشارات جهاد دانشگاهی.
۱۶. رازقی مله، هادی، و ابراهیمی، قربانعلی (۱۳۹۷). تحلیل رابطه علی سرمایه اجتماعی و توسعه پایدار گردشگری (مطالعه موردی شهر ساری)، *مجله برنامه ریزی و توسعه گردشگری*، دوره ۷، شماره ۲۵، صفحات ۷۱-۴۶.
۱۷. رضوانی، محمدرضا، مطیعی لنگرودی، سیدحسن، و محمدزاده لاریجانی، فاطمه (۱۳۹۱ الف). تبیین تحولات کارکردی روستاها و گذار از اقتصاد کشاورزی به گردشگری با تأکید بر نظریه

- چرخه حیات (مطالعه موردی: دهستان فیروزجاه شهرستان بابل). فصلنامه علمی - پژوهشی نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی، دوره ۴، شماره ۳، صفحات ۱۲۲-۱۰۷.
۱۸. رضوانی، محمدرضا، بدری، سیدعلی، سپهوند، فرخنده، و اکبریان رونیزی، سعیدرضا (۱۳۹۱ب). گردشگری خانه‌های دوم و اثرات آن بر بهبود کیفیت زندگی ساکنان محلی (مطالعه موردی: بخش رودبار قصران). فصلنامه مطالعات و پژوهش‌های شهری منطقه‌ای، دوره ۴، شماره ۱۳، صفحات ۴۰-۳۳.
۱۹. رومیانی، احمد، عنابستانی، علی اکبر، و ولانی، محمد (۱۳۹۴). تحلیلی بر اثرات سرمایه اجتماعی بر روی توسعه پایدار روستایی دهستان رومشگان غربی شهرستان کوه‌دشت. فصلنامه علمی - پژوهشی فضای جغرافیایی، سال ۱۵، شماره ۵۲، صفحات ۹۷-۱۱۵.
۲۰. ریماز، شهناز، مرادی، یوسف، و ابوالقاسمی، جمیله (۱۳۹۴). بررسی مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی در زنان سرپرست خانوار با استفاده از تحلیل عاملی تأییدی. مجله علوم پزشکی رازی، دوره ۲۲، شماره ۱۳۵، صفحات ۱۴۸-۱۴۰.
۲۱. زاهدی اصل، محمد، و فرخی، جواد (۱۳۸۹). بررسی رابطه میزان سرمایه اجتماعی با کیفیت زندگی سرپرستان خانوارها ساکن تهران. مجله علوم اجتماعی دانشگاه علامه طباطبائی، شماره ۴۹، صفحات ۱-۲۹.
۲۲. زبیری، هدی، و کریمی موغاری، زهرا (۱۳۹۳). اثر انسجام اجتماعی بر توسعه اقتصادی. فصلنامه پژوهش‌های رشد و توسعه اقتصادی، سال ۴، شماره ۱۴، صفحات ۶۲-۳۹.
۲۳. زرافشانی، کیومرث، شرفی، لیدا، گراوندی، شهرپر، و قبادی، پرستو (۱۳۹۲). بررسی اثرات توسعه گردشگری در ارتقای شاخص‌های اقتصادی - اجتماعی نواحی روستایی (مورد مطالعه منطقه گردشگری ریجاب در استان کرمانشاه). فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، سال ۲، شماره ۳، صفحات ۱۳۴-۱۱۹.
۲۴. سماکوش، سعید، خاکساری، علی، لطیفی، غلامرضا، و دامادی، محمد (۱۳۹۲). ارزیابی نقش گردشگری شهری در توسعه اقتصادی - محیطی شهر بابلسر. فصلنامه اقتصاد و مدیریت شهری، دوره ۱، شماره ۳، صفحات ۱۷-۱۳.

تحلیل رابطه بین سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی روستاییان استان خوزستان با تأکید بر نقش میانجی گردشگری □ ۵۴۹

۲۵. شارع‌پور، محمود، رازقی، نادر، و غلامزاده، خلیل (۱۳۸۹). بررسی رابطه انواع اعتماد با اعتماد اجتماعی در بین دانشجویان دانشگاه مازندران. *مجله مطالعات اجتماعی ایران*، دوره ۴، شماره ۳، صفحات ۴۰-۵۳.
۲۶. شاه‌رخ‌سار، ساردو، صالح، نوری‌پور، مهدی، و پدرام، پیمان (۱۳۹۴). ارزیابی کیفیت زندگی مناطق روستایی با استفاده از تاکسونومی عددی (مورد مطالعه دهستان اسفندقه، شهرستان جیرفت). *علوم ترویج و آموزش کشاورزی ایران*، دوره ۱۱، شماره ۲، صفحات ۴۷-۳۱.
۲۷. قادری، احمد، و تقوی، نعمت (۱۳۹۲). بررسی رابطه سرمایه اجتماعی با کیفیت زندگی شهروندان شهر سقز. *مطالعات جامعه‌شناسی*، دوره ۵، شماره ۱۹، صفحات ۱۲۶-۱۱۱.
۲۸. قیومی، عباسعلی، میرجعفری، بهاره‌السادات، و نادری شهمیرزادی، معصومه (۱۳۹۳). بررسی رابطه سرمایه فرهنگی و اجتماعی با توانمندسازی کارکنان روابط عمومی. در دسترس در <http://www.shara.ir>
۲۹. طیب‌نیا سیدهادی، و محمدی، سعدی، و منوچهری، سوران (۱۳۹۵). تحلیل تأثیرات گردشگری بر کیفیت زندگی روستاییان (مطالعه موردی: بخش اورامان شهرستان سروآباد). *مجله پژوهش و برنامه‌ریزی روستایی*، سال ۵، شماره ۱، صفحات ۱۷۹-۱۶۳.
۳۰. عنابستانی علی‌اکبر، روستا، مجتبی، محمدی، سید عبدالرضا، و رفیع‌یان، سجاد (۱۳۹۴). تحلیل فضایی عوامل مؤثر بر کیفیت زندگی در سکونتگاه‌های روستایی (نمونه: بخش سیمکان، شهرستان جهرم). *فصل‌نامه برنامه‌ریزی منطقه‌ای*، دوره ۵، شماره ۱۸، صفحات ۱۰۰-۷۵.
۳۱. عینالی، جمشید، فراهانی، حسین، و رومیانی، احمد (۱۳۹۲). ارزیابی نقش سرمایه اجتماعی در توسعه گردشگری روستایی با تأکید بر خانه‌های دوم (مطالعه موردی: دهستان حصار ولیعصر شهرستان بوئینزهرا). *مجله برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری*، دوره ۲، شماره ۶، صفحات ۷۵-۷۴.
۳۲. غزانی، عزت‌الله، بیژنی، مسعود، و چیدری، محمد (۱۳۹۵). نقش سرمایه اجتماعی در توسعه گردشگری طبیعی مردم‌نهاد از دیدگاه روستاییان استان مازندران. *علوم ترویج و آموزش کشاورزی*، دوره ۱۲، شماره ۱، صفحات ۶۹-۵۳.

۳۳. محسنین، شهریار، و اسفیدانی، محمدرحیم (۱۳۹۳). معادلات ساختاری مبتنی بر رویکرد حداقل مربعات جزئی (آموزشی و کاربردی). تهران: انتشارات مؤسسه کتاب مهربان.
۳۴. محمدی یگانه، بهروز، چراغی، مهدی، و ولائی، محمد (۱۳۹۲). نقش گردشگری مذهبی در توسعه روستایی با تأکید بر کیفیت زندگی و سرمایه اجتماعی. نشریه تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی، سال ۱۳، شماره ۳۰، صفحات ۲۵-۷.
۳۵. میرفردی، اصغر، مختاری، مریم، حیدری، علی، و دانش‌پذیر، هومان (۱۳۹۳). بررسی تأثیر سرمایه اجتماعی بر میزان گرایش به ورود گردشگر (مورد مطالعه: یاسوج). مجله برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری، سال ۳، شماره ۱۰، صفحات ۱۲۵-۱۰۶.
۳۶. نعیمی، امیر، عطرچی، مهسا، و موسی‌پور، سیده کوثر (۱۳۹۵). تحلیل پیامدهای گردشگری در مناطق کشاورزی و روستایی استان زنجان: دیدگاه کارشناسان. مجموعه مقالات همایش بین‌المللی توسعه گردشگری پایدار مبتنی بر ظرفیت‌های فرهنگی اقوام، گرگان، ۲۷ بهمن‌ماه، صفحات ۱-۱۴.
۳۷. وصالی، سعید، و توکل، مهدی (۱۳۹۱). بررسی تأثیر سرمایه اجتماعی بر کیفیت زندگی اجتماعی در شهر تهران. فصل‌نامه مطالعات شهری، سال ۲، شماره ۲، صفحات ۲۲۰-۱۹۷.
38. Aall, C. (2014). Sustainable Tourism in Practice: Promoting or Perverting the Quest for a Sustainable Development? *Sustainability*, 6, 2562-2583
39. Abdulhakim, R., Bdul Razak, N. A., & Ismail, R. (2010). Does social capital reduce poverty? a case study of rural households in Terengganu, Malaysia. *European Journal of Social Sciences*, 14(4), 556-566.
40. Andereck, K. L., & Vogt, C. (2000). The relationship between residents' attitudes toward tourism and tourism development options. *Journal of Travel Research*, 39, 27-36.
41. Aref, F. (2011). The effects of tourism on quality of life: a case study of Shiraz, Iran. *Life Science Journal*, 8(2), 4-25.
42. Baron, R., & Kenny, D. (1986). The moderator-mediator variable distinction in social psychological research: Conceptual, strategic, and statistical considerations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 51, 1173-1181.
43. Bartlett, J., Kotrlik, J., & Higgins, C. (2001). Organizational research: Determining appropriation sample size in research. *Information Technology, Learning and Performance Journal*, 19(1), 43-50.
44. Buckley, R. (2012). Sustainable tourism: Research and reality. *Annal Tourism Research*, 39, 528-546.

45. Byrd E. T., Bosley, H. E., & Dronberger, M. G. (2009). Comparisons of stakeholder perceptions of tourism impacts in rural eastern North Carolina. *Tourism Management*, 30(5), 693-703
46. Cascante, D. M. (2008). *Consequences of tourism – based growth on rural communities' quality of life: A comparative study of Liberia and Lafortuna, Costa Rica*. Doctoral Dissertation, Pennsylvania State University, US.
47. Dezsi, S., & Benedek, J. (2011). The role of rural tourism in the socio-economic diversification of rural space from Lapusului Land- Romania. *International Journal of Systems Applications, Engineering & Development*, 2(5), 198-207
48. Fleischer, S. (2003). Rural tourism in Russia. *Tourism Management*, 18 (6), 367–369.
49. Frank, M., Mariapina, T., & Lucia, M. D. (2013). Social capital and governance for sustainable rural development. *Studies in Agricultural Economics*, 115, 104-110
50. Gao, B., Yang, S., Liu, X., Ren, X., Liu, D., & Li, N. (2018). Association between social capital and quality of life among urban residents in less developed cities of western China. *Medicin*, 97, 1-6.
51. Hair, J., Black, C., Babin, J., & Anderson, E. (2010). *Multivariate data analysis*. USA: Prentice Hall Publisher.
52. Hair, J., Ringle, C., & Sarstedt, M. (2013). Partial least squares structural equation modeling: rigorous applications, better results and higher acceptance. *Long Range Planning*, 46, 1-12.
53. Høyer, K.G. (2000). Sustainable tourism or sustainable mobility? The Norwegian case. *Journal of Sustainable Tourism*, 8, 147–160.
54. Jones, S. (2005). Community-based ecotourism: the significance of social capital. *Annals of Tourism Research*, 32(2), 303-324.
55. Latkova, P., & Vogt, C. A. (2012). Residents' Attitudes Toward Existing And Future Tourism Development In Rural Communities. *Journal of Travel Research*, 51, 50-67.
56. Macbeth, J., Carson, D., & Northcote, J. (2004). Social capital, tourism and regional development: SPCC as a basis for innovation and sustainability. *Current Issues in Tourism*, 7(6), 502-522.
57. McGehee, H. G., Lee, S., O'Bannon, T. L., & Perdue, R. (2010). Tourism-related social capital and its relationship with other forms of capital. *Journal of Travel Research*, 49(4), 486-500.
58. Nillson, J., Masud Rana, A. K. M., & Kabir, Z. N. (2006). Social capital and quality of life in the old age. *Journal of Aging and Health*, 18(3), 419-434.
59. Nyamori, R. O., Lawrence, S. R., & Perera, H. B. (2012). Revitalizing local democracy: a social capital analysis in the context of a New Zeland local authority, *Critical Perspectives on Accounting*, 23(7), 572-594.
60. Pacione, M. (2003). Urban environmental quality and human wellbeing- a social geographical perspective. *Landscape and Urban Planning*, 66(1-2), 19-30.
61. Paige, P. V., Christine, A., Vogt, A. M., & Rummel, J. (2015). Social network participation and coverage by tourism industry sector. *Journal of Destination Marketing & Management*, 4, 110–119.

62. Park, D. B., Nunkoo, R., & Yoon, Y. S. (2015). Rural residents' attitudes to tourism and the moderating effects of social capital. *Tourism Geographies*, 17(1), 112-133
63. Pongponrat, K., & Chantradoan, N. J. (2012). Mechanism of social capital in community tourism participatory planning in Samu, Island Thailand. *An International Multidisciplinary Journal of Tourism*, 7(1), 339-349.
64. Portes, A., & Vickstrom, E. (2011). Diversity, social capital and cohesion. *Annual Review of Sociology*, 37, 461-479.
65. Ray, N., Das, Dillip K., Sengupta, P. P., & Ghosh, S. (2012). Rural tourism and its impact on socioeconomic condition: Evidence from West Bengal, India. *Global Journal of Business Research*, 6(2), 11-22.
66. Reeder, R. J., & Brown, D. M. (2005). *Recreation, tourism, and rural well-being*. U.S: Department of Agriculture, Economic Research Service.
67. Requena, F. (2003). Social Capital, Satisfaction and Quality of Life in the Workplace. *Social Indicators Research*, 61, 331-360.
68. Richard, J. (2013). *Recreation, tourism and rural well-being*. Washington, DC: US Department of Agriculture, Economic Research Service.
69. Rimaz, S., Dastoorpoor, M., Vesali, S., Saipour, N., Nedjat, S., Sadeghi, M., & Merghati Khoei, E. (2015). Investigation of relationship between social capital and quality of life in female headed families. *Medical Journal of the Islamic Republic of Iran (MJIRI)*, 29(1), 981-991.
70. Seunghwan, M., & Hyungjun, S. (2016). Which type of social capital matters for building trust in government? Looking for a new type of social capital in the governance era. *Journal of Sustainability*, 8(322), 1-15.
71. Sharpley, R. (2014). Host perceptions of tourism: A review of the research. *Tourism Management*, 42, 37-49.
72. Theofilou, P. (2013). Quality of life: definition and measurement. *Europe's Journal of Psychology*, 9(1), 150-162.
73. Wang, Y. (2006). *Rural community participation in tourism development: case from Hanian province, China*. Ph.D dissertation. University of Waterloo, Canada.
74. Weibing, Z., Ritchie, B. J. R., & Echtner, Ch. M. (2011). Social capital and tourism entrepreneurship. *Annals of Tourism Research*, 38(4), 1570-1593.
75. World Travel & Tourism Council (2018). *Travel & Tourism Economic Impact 2018 World*. The World Travel & Tourism Council, 2018 Annual research, United Kingdom, Available at: <https://www.wttc.org/-/media/files/reports/economic-impact-research/regions-2018/world2018.pdf>.
76. Yarkova, Y., & Stoykova, B. (2008). Sustainability of rural tourism in the smolyan municipality of Bulgaria. *Trakia Journal of Sciences*, 6(3), 31-40.
77. Zhao, W., Ritchie, J. R. B., & Echtner, C. M. (2011). Social capital and tourism entrepreneurship. *Annals of Tourism Research*, 38(4), 1570-1593.
78. Zhong, Y., Schon, P. Burstrom, B., & Burstrom, K. (2017). Association between social capital and health-related quality of life among left behind and not left behind older people in rural China. *BMC Geriatrics*, 17, 1-11.